

נובמבר 2022

הצעה לסוגיה אסטרטגית לטיפול לקראת גיבוש הערכת מצב אסטרטגית כלכלית-חברתית לממשלה ה-3

רפואת ילדים בקהילה לאור 'התחלואה החדשה'

מאת: ליאת קיזי אשל, מחלקת מחקר ופיתוח, עמותת גושן, 054-9729970, liatkiz@goshen.org.il

בעידן הנכחי, חלה בעולם המערבי התקדמות מתמדת בכלים העומדים לרשות מערכת הרפואה כך שתוחלת החיים מתארכת. עם זאת, לצד הפחתה בשיעורי התמותה, עולים שיעורי ההתמודדות עם מחלות כרוניות ועם מצבים רפואיים מורכבים¹ אשר מלווים בהתמודדויות פיזיות ומנטליות.

בשנת 1975, טבע רוברט הגרטי, רופא ילדים אמריקאי, את המונח "התחלואה חדשה" ברפואת ילדים² זה מגלם את התפיסה, אשר נוסחה על ידי ארגון הבריאות העולמי (WHO) - 1948, כי 'בריאות' הינה מצב של רווחה נפשית, גופנית וחברתית ולא רק העדר מחלה או מכאוב³. בהתאם, המונח 'תחלואה' מתייחס לתחלואות והתמודדויות מגוונות, כגון מחלות כרוניות, השמנת יתר, בעיות נפשיות, בעיות התפתחותיות, בעיות התנהגותיות, השלכות של קשיים בהורות, התעללות בילדים, מורכבויות סביב מיניות וזהות, התמכרות למסכים ועוד. על פי הערכות שונות, למעלה מ-20% מהילדים המבקרים במרפאות ילדים קהילתיות בעולם המערבי סובלים מאחת הבעיות הכלולות במושג 'התחלואה החדשה'^{4,5}. לפי נתוני משרד הבריאות, בעשורים האחרונים קיימת בישראל עלייה מתמדת בשיעור הילדים המתמודדים עם תחלואה כרונית, אלרגיות⁶ ומוגבלויות, בעיקר אסתמה, השמנה, בריאות הנפש והפרעות נירו-התפתחותיות⁷. עוד עולה כי התאבדות היא סיבת המוות השנייה לבנים בני 15-24 והשלישית לבנות 15-24⁸. חשיבות הבריאות בשנות הילדות וההתחברות היא משמעותית ביותר גם בהיבט כלכלי-חברתי, כאשר מצב חולי מתמשכים בילדות נמצאו בעלי מתאם גבוה למעמד סוציו-אקונומי נמוך בבגרות: ילדים שסובלים ממחלות כרוניות בילדות עלולים להגיע לבגרות עם בריאות ירודה יותר, השכלה נמוכה יותר ופחות מיומנויות להשתלבות בשוק העבודה⁹. עוד נמצא כי ההחזר על השקעה מהתערבויות בבריאות הציבור הוא 14.3 ל-1¹⁰, וכי תכניות התערבות אשר מקדמות רפואת ילדים מקיפה בקהילה מפחיתות קרוב לכ-50% משיעור האשפוז בבתי חולים¹¹.

בהתאם להגדרת 'התחלואה החדשה', האקדמיה האמריקאית לרפואת ילדים (AAP) הגדירה מחדש את תפקיד רופא הילדים בקהילה כמי שעליו לתת את הדעת בנושאים של מניעה, איתור מוקדם וניהול הטיפול גם בליקויים בתפקודים התנהגותיים, התפתחותיים וחברתיים, אשר משפיעים על בריאות ורווחת הילד המטופל¹². עדכון זה בתפקידו של רופא הילדים מצביע על הכרה כי בשונה מהטיפול המבוקר בבית החולים, הטיפול בקהילה מושפע מהמארג המשפחתי, החברתי והקהילתי בו חי הילד, ועל כן על רופא הילדים בקהילה להיות בעל כלים ייחודיים נוספים על הכלים של רופא הילדים בבית החולים.

בישראל, מעטפת השירותים בבריאות הילד ידועה במספר הישגים, כגון תמותת תינוקות נמוכה יחסית, שיעורי חיסונים גבוהים, שירות נגיש לגיל הרך ב'טיפת חלב', ומענה ראשוני שמתבסס בעיקר על רופאי ילדים מומחים¹³. עם זאת, מערכת הבריאות עדיין אינה ערוכה לספק מענה לאתגרי 'התחלואה החדשה'. מחקרים שנערכו בקרב רופאי ילדים בישראל מצביעים כי לאלו ידע מוגבל במגוון נושאים התפתחותיים, התנהגותיים ורגשיים¹⁴, וכי הם מוצאים עצמם מתמודדים עם בעיות התנהגותיות-רגשיות במרפאותיהם, מבלי שיש להם את ההכשרה, הזמן או

הביטחון לספק את התמיכה והטיפול הדרושים^{12,14}. בישראל, כמו במדינות רבות אחרות, אופי ההכשרה לרפואת ילדים עדיין מתבסס ברובו בבית החולים, תוך התמקדות במחלות גופניות אקוטיות. הכלים, הכישורים והחשיפה המתאימים הנדרשים לעבודה עם ילדים בקהילה אינם נרכשים בצורה מספקת, ובהתאם לא קיימת פרקטיקה רפואית אשר תומכת במתן מענה ל'תחלואה החדשה'¹⁵.

בכדי לתת מענה ל'תחלואה החדשה', האקדמיה האמריקאית לרפואת ילדים (APP)¹⁶ ואיגוד רופאי הילדים האירופאי (EPA)¹⁷ גורסים כי יש להתאים את המערכת כולה על ידי הובלת רפורמות המדגישות את חשיבות הקהילה והטיפול הראשוני בילדים, מתבגרים ומשפחותיהם, ובאמצעות פיתוח מודלים חדשים המקשרים בין תכניות קליניות, חברתיות, קהילתיות, בריאותיות וממשלתיות. ואמנם, ברחבי העולם נערכים שינויים מתמשכים בהכשרה ובפרקטיקה של רופאי ילדים בקהילה.

במסמך זה, עמותת 'גושן' מבקשת להבטיח כי הממשלה הנכנסת תכיר בסוגיה ההולכת ומתעצמת של 'התחלואה החדשה' בקרב ילדים ובני נוער בישראל, בהעדר מוכנות המערכת לספק מענה הולם לתחלואה זו, ובחשש מתוצאות בריאותיות-כלכליות-חברתיות ירודות כבר בשנים הקרובות. קיים ידע עדכני רב בנושא האמור ולא מן הנמנע לפעול באופן מיידי, באמצעות מדיניות ופעולות רב-מגזריות, על מנת להצמיד את רפואת הילדים בקהילה בישראל למודל עבודה מותאם ועדכני. הפעולות האפשריות הן רבות, וניתן לעצב אותן תחת שתי קטגוריות:

קידום בריאות ורווחת הילד בקהילה - הקמת גוף בין משרדי ורב מגזרי המרכז את קידום בריאות הילד לטובת איסוף נתונים, מחקר ועיצוב שגרות עבודה בין-מקצועיות במגזר הממשלתי ובמגזר הציבורי לאיתור, מניעה וטיפול משותף בתחלואה, בבריאות וברווחה של ילדים ומתבגרים.

עדכון תפקיד רפואת הילדים בקהילה - עיצוב הכשרת רופאי ילדים בקהילה באופן שיבטיח מסוגלות למתן מענה אפקטיבי ל'תחלואה החדשה', שינוי הפרקטיקה הקלינית במרפאות כגון; ביסוס שגרות עבודה בין מקצועיות והקצאת זמן ביקור מספק לטיפול בנושאים התנהגותיים, התפתחותיים ובמקרים מורכבים, והקצאת משאבים להגדלת תקני רופאים, לתעדוף של רפואת ילדים בקהילה, לעבודה מאומצת בפריפריה, ועוד.

סוגיית רפואת הילדים בקהילה לאור 'התחלואה החדשה' ראויה להעמקה ולחשיבה בין משרדית לטובת פיתוח אסטרטגיה רב-שנתית אשר תבטיח כי רופאי הילדים בקהילה בישראל יוכלו להעניק מענה הולם לצרכי האוכלוסייה, כי ילדים ומתבגרים יממשו את זכותם הבסיסית לטיפול נגיש ולבריאות פיזית ונפשית, וכי 'התחלואה החדשה' תטופל במרפאות הקהילתיות ולא תהפוך למעמסה על מכונים מקצועיים ועל בתי החולים.

1. Pollack, M. et al. M., Holubkov, R., Funai, T., Clark, A., Berger, J. T., Meert, K., Newth, C. J., Shanley, T., Moler, F., Carcillo, J., Berg, R. A., Dalton, H., Wessel, D. L., Harrison, R. E., Doctor, A., Dean, J. M., Jenkins, T. L., & Eunice Kennedy Shriver National Institute of Child Health and Human Development Collaborative Pediatric Critical Care Research Network (2014). Pediatric intensive care outcomes: development of new morbidities during pediatric critical care. *Pediatric critical care medicine: a journal of the Society of Critical Care Medicine and the World Federation of Pediatric Intensive and Critical Care Societies*, 15(9), 821–827.
<https://doi.org/10.1097/PCC.0000000000000250>
2. Haggerty, R. J. (1994). Community Pediatrics Past and Present. *Pediatric annals*, 23(12), 657-663.
3. CONSTITUTION OF THE WORLD HEALTH ORGANIZATION, 1948
4. Horwitz, S. M., Leaf, P. J., Leventhal, J. M., Forsyth, B., & Speechley, K. N. (1992). Identification and management of psychosocial and developmental problems in community-based, primary care pediatric practices. *Pediatrics*, 89(3), 480-485
5. Gadassi, H., Millo David, I., Yaari, M., Kerem, E., Katz, M., Porter, B., Stein-Zamir, C., & Grossman, Z. (2022). Enhancing the primary care pediatrician's role in managing psychosocial issues: a cross sectional study of pediatricians and parents in Israel. *Israel journal of health policy research*, 11(1), 28.
<https://doi.org/10.1186/s13584-022-00537-6>
6. <https://www.gov.il/he/departments/guides/disease-allergy?chapterIndex=2>
7. Douglass, Anne. "Improving Family Engagement: The Organizational Context and Its Influence on Partnering with Parents in Formal Child Care Settings." *Early Childhood Research & Practice* 13.2 (2011): n2.
8. <https://www.gov.il/he/Departments/news/21022022-01>
9. פרץ ח, השלכות של בריאות פיזית ונפשית בילדות על מעמד סוציו-אקונומי בבגרות, דצמבר 2020
10. משרד הבריאות, מגמות מעצבים את מערכת הבריאות 2022, 2032
11. Halfon, N., McLearn, K. T., & Schuster, M. A. (Eds.). (2002). *Child rearing in america : Challenges facing parents with young children*. Cambridge University Press.
12. Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (1993). The Pediatrician and the " New Morbidity". *Pediatrics*, 92(5), 731-733.
13. Tasher, D., Rubin, L., Grossman, Z., Grotto, I., Dahan, D., Berlowitz, Y., & Somekh, E. (2016). Child health care in Israel. *The Journal of Pediatrics*, 177, S107-S115.
14. Pinchover S. et al. "In the end, I'm 'only' a community pediatrician" Challenges and Views of Pediatricians Working in the Community in Israel (under review).

15. Somekh, E., Ashkenazi, S., & Grossman, Z. (2020). Child healthcare in Israel: current challenges. *Turk pediatri arsivi*, 55(Suppl 1), 57–62.
<https://doi.org/10.14744/TurkPediatriArs.2020.97345>
16. GIIIMWIIITEE, O., & Edition, F. (2009). Policy Statement—The Future of Pediatrics: Mental Health Competencies for Pediatric Primary Care. *Pediatrics*, 124(1), 410-421.
17. Lenton, S., Namazova, L., Vural, M., & Pettoello-Mantovani, M. (2017). Improving community and primary care services for children, adolescents, and their families in Europe. *The Journal of Pediatrics*, 185, 256-257.